

Šaltinio publikacija

LAIŠKAS ANTANUI SNIEČKUI

Sovietmečio tyrinėtojai susiduria su gausybe dokumentų, kuriuose pilna deklaratyvių tezių, maskuojančių tikrąją padėtį ir nuotaiką. Įvairūs protokolai ir stenogramos vargu ar parodo tikrąją susirinkimo ar posėdžio nuotaiką, nes neretai būna sudarytojo rašymo (kūrybos) padarinys. Tad pažvelgti į žmonių kasdienybę ar politikos užkuliusius analizuojant tokius dokumentus tampa iššūkiu¹. Su tokiu iššūkiu susidoroți šiek tiek padeda asmeniniai ar asmeniškai dokumentai. Laiškai, dienoraščiai, autobiografijos ar panašūs dokumentai gali padėti susidaryti vaizdą apie rašančiųjų ar veikiančiųjų nuotaikas, pažiūras, net gali parodyti savivoką ar tapatybę (autobiografių tyrimai).

Publikuojamas laiškas gali būti įdomus ir politikos, ir kasdienybės tyrėjui. Sovietinės nomenklatūros tyrėjui jis įdomus kaip parodantis darbo partinėse įstaigose kasdienybę, įtampą, su kuria ne kiekvienas gebėjo susidoroti. Elito santykių tyrinėtojas iš jo gali susidaryti vaizdą apie tarpusavio santykius. *Blato* tyrėjas pamatys pažįstamų partinių veikėjų vieni kitiems teikiamas paslaugas, o kasdienybės tyrinėtojas gali atkreipti dėmesį į tragišką šeimos, kamuojamos savizudybių ir depresijos, istoriją.

Laiško autorius – jaunesnės kartos partinis darbuotojas P. M. Pradėjęs partinę karjerą iškart po Antrojo pasaulinio karo, jis gana sparčiai kopė partinės nomenklatūros hierarchijos laiptais. Šio veikėjo karjera yra geras socialinio mobilumo pavyzdys, kai vargingoje šeimoje gimęs ir užaugęs jaunuolis, pasinaudojęs režimo teikiamomis galimybėmis, vos per keletus metus tampa svarbias pareigas einančiu nomenklatūros darbuotoju. Trūkstant lojalių lietuvių, kurie dirbtų režimui, tokių sparčių karjeros kelių buvo ne vienas.

Kodėl autorius ryžosi rašyti šį laišką, kokie buvo motyvai, atsakyti nelengva. Laiške jaučiamas kaltės jausmas, kuris, tikėtina, skatino prisipažinti ir pripažinti savo sunkią padėtį. Kiek stebina tai, kad rašymo stilius ir pasakojami dalykai yra tokie, kuriuos rašytum artimesniam žmogui, draugui ar net tėvui, bet tikrai ne viršininkui. Tai parodo, kad tarp dalies nomenklatūros buvo susidarę artimesni nei viršininko ir pavaldinio santykiai, primenantys senovės valdovo ir jo favoritų santykius, kai toks favoritas yra asmeniškai įsipareigojęs valdovui, o nesėkmės atveju jaučiasi jį apvylęs. Galbūt tokio laiško faktas, jo tonas ir yra šio apvylimo rezultatas.

Marius Ėmužis

¹ Apie protokolų kaip šaltinio keliamas problemas bene išsamiausiai rašė Tomas Vaiseta. Žr. T. Vaiseta, *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuoju sovietmečiu*, Vilnius, 2015.

Dokumentas [rankraštis, kalba netaisyta; LYA, f. 16895, ap. 2, b. 174, l. 135-140]

Gerb. drg. Sekretoriau,

Šių metų rugsėjo mėn. sueina 2,5 metų kaip aš susirgau ir baigiasi gydymo kursas. Gydytojai tvirtino, kad pasveiksiu galutinai tik tai truks apie 3-4 metus. Dabar jaučiuosi jau neblogai, tik vėl sutriko miegas, vargina sunkūs sapnai, reikia vartoti raminančius ir migdančius vaistus.

Labai džiaugiuosi, kad viskas eina gera linkme ir noriu iš širdies padėkoti už tą didelę moralinę paramą, kurią jaučiau visada iš Jūsų. Noriu pasakyti, kad visada Jus nepaprastai gerbiau ir gerbiu, myliu, kaip puikų vadovą, jautrų žmogų.

Noriu (nors ir nedrasu) pasidalinti su Jumis mintimis, kurios išskyla, kada pergalvoju įvertinęs 2,5 metų laikotarpį.

Pradėjau sirgti jau 1970 metų rugpjūčio mėn., būdamas Druskininkuose. Tada praradau visiškai miegą, tai nepaprastai nualino nervų sistemą. Bendrai nemiga mane vargino jau daug metų. Prieš išvykdamas į Druskininkus 1,5 mėnesio bėgyje išlaikiau 2 kandidatinio minimumo egzaminus – filosofiją ir TSRS istoriją. Turint omenyje, kad Darbininkų ir valstiečių Parengiamuosius kursus ir Teisės fakultetą baigiau dirbdamas, tai buvo nelengva. Stiprios teorinės bazės aš neturėjau, tad reikėjo labai įtemptai dirbti.

Jei prisimenate Druskininkuose aš kreipiausi į Jus, kad nenorėčiau šiuo metu eiti dirbti Ministru. Jūs tada pastebėjote, kad aš susikrimtęs ir pasakėte, kad vėjas į veidą nepučia, galite likti skyriuje². Trūko drąsos prisipažinti, kad

² Tai vienas iš pavyzdžių, kai Sniečkus veikia kaip globėjas, patronas, nes sergantį ir galintį būti nekompetentingą žmogų palieka dirbti. Sniečkus nežinojo visos tiesos apie ligą, bet jeigu buvo iškilęs klausimas dėl laiško autoriaus perėjimo į ministro postą, vadinas, šis tas jau buvo žinoma.

sergu, galvojau – įveiksiu ligą. Bet diena iš dienos sveikata blogėjo. Pradėjau vengti žmonių, nes nebegalėjau formuluoti minčių ir palaikyti elementarų pokalbį. Spalio mėn.³ atsirado krizė, įtarumo, persekiojimo manija. Pradėjo rodytis, kad visi prieš mane, kad visi kažkuo įtaria, kad mane seka. Užvaldė gili depresija. Atrodė, kad žmona elgiasi ne taip, kad dukros taip pat prieš mane. Dėl vyresnės dukros teko nemažai pergyventi todėl, kad suartėjo su vieno palaido elgesio jaunuoliu. Mano prašymu ir drg. Petronio pavedimu karinis komisariatas pakvietė jį karinèn tarnybon⁴. Atrodė, kad už tai duktė ir šis pilietis keršyja. Dingus prof. Verlauskui⁵ pradėjo atrodyti, kad mane įtaria dėl jo dingimo⁶. Užpuolus Brazinskams lėktuvą⁷ nervai dar labiau pakriko. Ėmė vaidentis,

³ 1970 metų.

⁴ Pranas Petronis nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu tarnavo Lietuvos kariuomenėje, 1938–1940 m. mokėsi Aukštojoje karo mokykloje Kaune. Po okupacijos buvo internuotas Raudonojoje armijoje (RA). Dalyvavo Antrajame pasauliniame kare, tarnavo RA 16-ojoje lietuviškojoje divizijoje, 224 artilerijos pulke, buvo jo vadas, vėliau visos divizijos artilerijos vadas. 1955–1956 m. mokėsi Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų generalinio štabo akademijoje, 1955–1959 m. – Aukštųjų vadų kursuose prie Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų generalinio štabo. 1956–1959 m. buvo Vilniaus aukštosios radiolokacinės mokyklos viršininkas, 1959–1961 m. vadovavo Gvardijos tankų armijos raketinei kariuomenei ir artilerijai. 1961–1976 m. buvo Lietuvos SSR karinis komisaras. 1958 m. P. Petroniui suteiktas Sovietų armijos artilerijos generolo majoro laipsnis. 1976–1986 m. – Lietuvos kultūrinių ryšių su tautiečiais užsienyje draugijos „Tėviškė“ prezidiumo pirmininkas. Buvo artimas Sniečkui (gyveno kaimynystėje Vilniaus M. K. Čiurlonio g.) ir jo aplinkai, kartu medžiodavo, švėsdavo šventes.

⁵ Pavardė sunkiai įskaitoma.

⁶ Apie šį epizodą ir profesoriaus tapatybę duomenų rasti nepavyko.

⁷ 1970 m. spalio 15 d. Petras Brazinskas kartu su sūnumi Algirdu užgrobė „Aerofloto“ lėktuvą An-24, skridusį iš Batumio į Suchumį. Grasinant nupjautavamzdžiu ginklu buvo nušauta stiuardėsė, sužeistas pilotas,

kad mano likimą kažkas nori surišti su Brazinskių akcija. Reikia turėti omenyje, kad tada faktiškai aš jau visiškai nebemiegojau. Įtarumas ypač sustiprėjo atvykus TSKP CK brigadai tikrinti socialistinio teisėtumo klausimus.

Kažkaip sukrėtė vieno atsakingo darbuotojo pareiškimas, kad Lietuva „пьяная республика“. Man tuo metu atrodė, kad medžiaga renkama prieš mane, kad norima apkalinti nacionalizmu ir kriminaliniais nusikaltimais, kurių nepadariau.

Dar dirbant LKP Vilniaus m. Lenino RK 1-ju sekretoriumi VRM partkomo sekretorius B. Slickas padovanojo jau nurašytą „Valteri“. Jis nebuvo registruotas. Kaune miesto milicijos viršininkas J. Abukauskas⁸ padovanojo dar mažesnę (moterišką) „Valteriuką“ ir išrašė leidimą. Susiaurinus ginklų turinčių teisę laikyti asmenų skaičių įregistruotąjį „Valteri“ grąžinau VRM, o neįregistruotąjį pasilikau. Jis ir gulėjo seife iki ligos. Susirgus vieną kartą (prieš pat Spalio šventes) pasižiūrėjau į ginklą ir nusigandau – pasirodė, kad ten ne tas, netikras, kad tikrąjį kažkas išvogė ir jį panaudos prieš drg. Petroną ar kitą asmenį tam, kad sukompromituoti mane. Tos aštrėjančios krizės metu ėmė rodytis, kad kokios tai jėgos sunaikins visą mano šeimą. 1970 m. lapkričio 5 d. krizė peržengė visas ribas ir aš jau tapau visišku ligoniu, stovinčiu ant mirties slenkščio, nes kitos išeities tada jau nebemačiau. Bet galutinai šios ribos peržengti nesiryžau.

Tiesa, ne viską prisimenu. Bet aiškiai prisimenu Jūsų apsilankymą respublikinėje li-

šturmanas ir vienas keleivis. Pagrobėjai privertė lėktuvą nutūpti Turkijoje. Turkijos valdžia negrąžino Brazinskių Sovietų Sąjungai. Brazinskių Turkijoje buvo nuteisti, kalėjo, bet neilgai trukus buvo paleisti. Vėliau persikėlė gyventi į JAV. 2002 m. P. Brazinską nušovė jo sūnus Algirdas, už tai buvo nuteistas 20 metų kalėjimo.

⁸ Jonas Abukauskas – buvęs sovietinis partizanas, vėliau milicijos vadovas įvairiuose regionuose, nuo 1957 m. dirbęs Kauno miesto milicijos valdybos viršininku.

goninėje. Maskvoje apie 1,5 mėnesio buvau „sekamas“ ir buvo „ruošiamas“ kažkokia byla. Bet vėliau požiūris į aplinką ėmė kisti, t.y. normalizuotis.

Didelis ačiū, kad laiku buvau išvežtas į Maskvos ligoninę, kad galima sakyti, faktiškai buvau išgelbėtas nuo tikros pražūties. Tik, manau, kad iš Maskvos ligoninės paskubinau išsirašyti. Labai norėjau dalyvauti Lietuvos KP XVI suvažiavime, be to pergyvenau dėl motinos, nes jaučiau, kad ne paskutinė jos susirgimo priežastis yra mano liga. Galvojau, kad mano grįžimas padės jai atsistoti ant kojų. Grįžęs sužinojau, kad jos jau nebėra. Po 2 mėnesių nusižudė vyresnysis brolis ir kadangi nusižudė jau antras brolis (vienas dar karo metais, dėl kurio buvau nušalintas nuo LLKJS Vilniaus m. komiteto 1-jo sekretoriaus pareigų 1951 m. ir tik M. Kenevičiaus⁹ iniciatyva 1953 m. grąžintas į aktyvią politinę veiklą jau partiniuose organuose). Visa tai užpylė druskos į dar neužgijusią žaizdą. Tad vėliau du kartus teko pabuvoti ligoninėje, bet jau ne tokiaime baisiame stovyje, kaip pirmą kartą. Tada jau protavau vis blaiviau, atsirado noras gyventi.

Visada būsiu dėkingas, kad radote laiko ne kartą aplankyti ir sustiprinti įsitikinimą, kad aš dar būsiu naudingas ir visuomenei ir šeimai.

Nors protu supratau, kad dirbti tą įtemptą darbą, kurį dirbau tiek metų (vien CK 10 metų) dirbti nebegalėsiu bet jausmais išėjimą iš CK labai pergyvenau. Ir čia Jūsų šiltas žodis LKP CK plenumė davė man daug jėgų.

Dirbu Ministrų Taryboje jau metai. Pradžioje atrodė, kad tai tuščia vieta, kad aš jau niekam nebereikalingas. Betgi toks sprendimas buvo labai ir labai teisingas. Palaiapsniui savo iniciatyva išitraukiau į darbą. Pradėjau gilintis į religijos ir ateizmo problemas, ypač įstatymo

⁹ Marijanas Kenevičius – lietuvių kilmės rusakalbis partinis veikėjas, pats nusižudė 1959 m., palikęs Sniečkui priešmirtinį raštelį.

vykdymo kampu, šefuoju Paminklų apsaugos ir kraštotyros, „Žinijos“ draugijas, Žurnalistų sąjungą, Respublikinę liaudies tradicijų tarybą, įsitraukiau į atskirų Tarybų veiklą. Nors dirbu ne taip jau įtemptai, tačiau jaučiu nemažą moralinį pasitenkinimą. O ir materialiai nėra blogai, nors ir mažiau, negu anksčiau. Jūsų žodžiai, pasakyti Plenumė, kad „jis ir ten dirbdamas atneš naudą“ bus patvirtinti.

Jaučiu, kad vis tvirčiau grįžtu į gyvenimą, normalizavosi padėtis šeimoje.

Esu giliai dėkingas Jums, gerb. Sekretoriau, taip pat drg. A. Barkauskui¹⁰, kuris esu įsitikinęs buvo ir lieka mano nuoširdžiu vyresnioju

draugu. Didelį jautrumą pajutau iš vyresnių draugų – Putrimo, Šumausko, Vildžiūno, Zimano, Bilevičiaus, Pušinio, Loviaginos ir kt. Ko, deja, nebuvo iš pavienių kolegų. Jautrumą jaučiau iš skyriaus darbuotojų, daugelio respublikos aktyvo.

Atleiskite, kad aš Jus sutrukdžiau, bet taip norėjosi visą tai Jums pasakyti, kad ryžausi parašyti ir tarti Jums didelį didelį Ačiū už tokį tikrai tėvišką rūpinimąsi. Jaučiu, kad tą pasitikėjimą likusiu savo gyvenimu (netgi su mažiau klaidų ir nukrypimų) pateisinsiu. Stengsiuosi kiek jėgos leis pateisinti.

Su didele pagarba ir meile

[P. M.]

Vilnius

1973 VII 17 d.

¹⁰ Antanas Barkauskas – CK agitacijos ir progandos sekretorius, laiško autoriaus tiesioginis viršininkas.